

Giriş

Bu yazı dizisi, özellikle sağlık ve sağlık hizmetleri alanında karşılaşılan adlandırma farklılıklarını ve çeviri sorunlarını, terim bilimi ve terminoloji yönetimi açısından incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Mesleki gözlemler, bilimsel yayınlar ve ilgili standartlardan yararlanılarak, bu sorunların dijital ortamda bilginin doğru anlaşılması ve kullanılması üzerindeki olası etkilerine dikkat çekilmektedir.

Yazı dizisi, Türkiye’deki terminoloji çalışmalarının tamamını değerlendiren sistematik bir araştırma değildir. Amaç, gözlenen sorunları somut örneklerle ortaya koymak ve ilgili alan uzmanlarının değerlendirmesine sunulabilecek gerekçeli sorular oluşturmaktır. Bu çerçevede, Türk Dil Kurumunun ilgili birimleri ve sağlık alanındaki sorumlu kurumlarla yürütülecek bilgi alışverişine; mevcut çalışmaların, terim seçme yöntemlerinin ve düzeltme süreçlerinin açıklığa kavuşturulmasına temel oluşturması hedeflenmektedir.

Neden bu yazı dizisi gerekti?

Sağlık alanındaki belgelerde, eğitim materyallerinde ve bilgi sistemlerinde aynı kavramın farklı biçimlerde adlandırıldığı gözleniyor. Tıbbi laboratuvar alanında, ölçülen maddelerin adlarından testlerin tanımlanmasına kadar uzanan adlandırma farklılıkları dikkat çekiyor. Bunların bir bölümü yerleşmiş kullanım veya yazım farklılığı olabilir. Ancak bir bölümü, kullanılan ifadenin hangi kavramı karşıladığı konusunda belirsizlik yaratıyor.

Örneğin WHO, Dış Kalite Değerlendirme (External Quality Assessment, EQA) yaklaşımını laboratuvarın inceleme performansının laboratuvar dışındaki bir kaynakla karşılaştırılmasına olanak sağlayan değerlendirme yöntemi olarak açıklıyor (1). Türkiye’de ise 24 Ekim 2025 tarihli ve 33057 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Tıbbi Laboratuvar Hizmetleri ve İleri Teknoloji Tıbbi Laboratuvar Uygulamaları Hakkında Yönetmelik’in 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (ğ) bendinde “dış kalite kontrol programı” adı kullanılıyor. Bu program, sonuçların ve performansın değerlendirilmesi ile test kalitesinde iyileştirme gereken alanların belirlenmesine yönelik bir karşılaştırma programı olarak tanımlanıyor (2).

Yönetmelikte İngilizce EQA ifadesi bulunmadığından bu adlandırmanın doğrudan bir çeviri olduğunu varsaymamak gerekir. Bununla birlikte değerlendirme işlevi taşıyan bu program için “kontrol” adının seçilmesi, “değerlendirme” ile “kontrol” arasındaki kavramsal ayrımın nasıl ele alındığı sorusunu doğuruyor. Bu tür örnekler, yazı dizisinin “Sağlık ve sağlık hizmetlerinde terim birliği” bölümünde kaynakları ve kullanım bağlamlarıyla ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Bilimsel ve mesleki iletişimde kullandığımız terimler, bilgiyi nasıl anladığımızı ve aktardığımızı etkiler. Aynı kavramın farklı adlarla ifade edilmesi veya farklı kavramların aynı ad altında

toplanması, anlam belirsizliğine yol açabilir. **Dijital çağda bu belirsizlik yalnız insanlar arasındaki iletişimi etkilemez; verilerin aranmasına, paylaşılmasına, birleştirilmesine ve analizine de yansır. Bilgisayarların ve yapay zekâ sistemlerinin verileri doğru anlamlandırmasını ve işlemesini güçleştirerek bu sistemlerin etkili kullanımını da sınırlandırabilir.**

Terim bilimi (terminology science), uzmanlık alanlarındaki kavramları, bunları karşılayan terimleri ve kavramlar arasındaki ilişkileri inceler. Terminoloji yönetimi (terminology management) ise bu bilgilerin kaydedilmesini, değerlendirilmesini, ortak kullanıma sunulmasını ve güncel tutulmasını sağlar. “ISO 1087:2019 — Terminoloji çalışması ve terim bilimi — Sözlük” ve “ISO 704:2022 — Terminoloji çalışması — İlkeler ve yöntemler”; kavram, tanım ve adlandırma arasındaki ilişkilerin açıklığa kavuşturulması için temel bir çerçeve sunar. Bu yaklaşımda önce kavramın anlamı ve sınırları belirlenir; ardından onu karşılayan terim değerlendirilir (3,4).

Çeviride kavramın korunması

Sağlık alanında farklı dillerden aktarılan bilgi ve belgeler önemli yer tutar. Ancak çeviri, yalnız yabancı sözcüğe Türkçe karşılık bulmak değildir. **Seçilen ifadenin kaynak kavramla aynı anlamı taşıması gerekir.**

Sağlık alanında farklı dillerden aktarılan bilgi ve belgeler önemli yer tutar. Ancak çeviri, yalnız yabancı sözcüğe Türkçe karşılık bulmak değildir. Seçilen ifadenin kaynak kavramla aynı anlamı taşıması gerekir.

Örneğin body mass index içindeki mass, kilogramla ifade edilen fiziksel büyüklük olan kütleyi belirtir. Bu nedenle “vücut kütle indeksi” adlandırması kavramsal olarak uygundur. “Vücut kitle indeksi” kullanımının yaygınlaşmış olması, kaynak kavramla denklik açısından değerlendirilmesi gereğini ortadan kaldırmaz (5,6).

Benzer şekilde “sağlık” (health) ile “sağlık hizmetleri” (health services; bağlama göre health care/healthcare) birbirinden ayrılmalıdır. Biri kişinin veya toplumun durumunu, diğeri bu durumu korumaya ve iyileştirmeye yönelik hizmetleri ifade eder. Bu ifadelerin birbirinin yerine kullanılması, metnin kapsamını değiştirir (7,8).

SNOMED CT Çeviri Rehberi de çevirinin sözcükten değil kavramdan hareketle yapılmasını önerir. Çevirmenlerin alan uzmanları, dil bilimciler ve terim bilimi uzmanlarıyla birlikte çalışması; çevirilerin bilimsel anlam ve kullanım açısından değerlendirilmesi gerekir (9).

Dijital çağda neden daha önemli?

Dijital sistemler açısından her adlandırma farklılığı hata değildir. Aynı kavramın farklı adları ortak bir kavram kimliğine bağlanmışsa birlikte işlenebilir. Sorun, bu ilişkinin kurulmadığı veya yanlış

kurulduğu durumlarda ortaya çıkar. Aynı kavrama ait kayıtlar farklı adlar nedeniyle bulunamayabilir; farklı kavramlara ait kayıtlar ise ad benzerliği nedeniyle birleştirilebilir. Böylece bilgiye erişim, istatistiksel analiz ve karar destek süreçleri etkilenebilir. UMLS gibi kaynaklar, aynı kavramın farklı adlarını ilişkilendirerek bilgi erişimini ve veri bütünleştirmeyi destekler (10).

SNOMED CT ve LOINC gibi yapılar, kayıtların yalnız adlarını değil, ifade ettikleri anlamı da belirginleştirmeyi amaçlar. Örneğin bir laboratuvar incelemesinin anlaşılması için hangi bileşenin, hangi örnekte ve hangi özelliğinin ölçüldüğü bilinmelidir. HL7 FHIR da kod sistemleri ve kavram eşleştirmeleri için yapılar sunar. Ancak bir kodun bulunması, Türkçe adlandırmanın veya eşleştirmenin doğru olduğunu kendiliğinden güvence altına almaz (9,11,12).

Bu yapıların kısa açıklamaları için bk. Tanımlar.

Yanlış bir çeviri veya adlandırma, ortak veri sözlüğüne ya da yazılıma yerleştiğinde çok sayıda kayıta tekrar kullanılabilir. Bu durum, yanlış anlamın kurumsallaşmasına ve sonraki uygulamalara taşınmasına neden olabilir. Yapay zekâ çalışmalarında da kavramsal olarak farklı kayıtların aynı etiket altında toplanması, kullanılan verinin niteliğini ve sonuçların yorumlanmasını etkileyebilir. Bu nedenle terminoloji yönetimi, veri kalitesini destekleyen çalışmaların bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Türkiye’deki uygulamalar hakkında hangi soruları soruyoruz?

Bu gözlemler, Türkiye’de terim birliğinin nasıl sağlandığı konusunda bazı sorular doğuruyor: İlgili kurumlar arasında hangi çalışma ve iş birliği süreçleri yürütülüyor? Adlandırma ve çeviri sorunları nasıl belirleniyor, kimler tarafından değerlendiriliyor ve nasıl düzeltiliyor?

Türk Dil Kurumunun “Terim Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu” bulunuyor. Kurumun açıkladığı görevler arasında Türkçe terim karşılıklarının belirlenmesi, terim sözlüklerinin hazırlanması ve kurumlar arasında terim birliğinin sağlanması yer alıyor. “Kamu Kurumları Terim Eş Güdüm Komisyonunda” Sağlık Bakanlığı da temsil ediliyor (13,14).

Bu kurumsal yapıların sağlık alanında yürüttüğü çalışmaların, ürettiği kaynakların ve uygulamadaki sorunları ele alma süreçlerinin açıklanması önemlidir. Bu kitapta sunulan örnekler ve soruların, bu konuda uzman görüşü ve kurumsal açıklamaların alınmasına temel oluşturması amaçlanmaktadır.

Bu bilgi alışverişinde, hazırlanan sözlüklerin ve çevirilerin nasıl doğrulandığı, kurumlar arasında nasıl kullanıldığı ve hataların nasıl düzeltildiği de açıklığa kavuşturulmalıdır. Ortak amaç, bilimsel anlamı doğru aktaran, kaynakları ve kararları izlenebilen, güncel ve tutarlı bir terminoloji oluşturmak olmalıdır.

Bu bilgiler ışığında kitap başlıkları şu başlıklarda sunulmaktadır:

1. Terim Bilimi ve Terminoloji Yönetimi: Temel Bilgiler
2. Terim Bilimi ve Terminoloji Çalışmalarının Dijital Çağdaki Önemi
3. Terminoloji Yönetimi İçin Ne Yapılmalı?
4. Terminoloji Yönetiminin Paydaşları ve Sorumlulukları
5. Terim Bilimi ve Terminoloji Yönetimi İçin Önerilen Öğrenme Kazanımları
6. Türkiye’de Terim Bilimi ve Terminoloji Yönetimi Eğitimi: Ders İçerikleri
7. Türkiye’de Sağlıkta Terminoloji Çalışması Gerekliyor mu?

Ek.1 Türkiye’deki Terminoloji dersleri ve sertifikalı eğitim örnekleri

Ek.2 TITCK ÜTS’de HbA1c ile İlgili Adlandırmalar: Terim Birliği Açısından Örnek

Kaynaklar

“Kaynağa erişmek için ↗ simgesini tıklayınız.”

1. WHO. Overview of External Quality Assessment — EQA. [↗](#)
2. Sağlık Bakanlığı. Tıbbi Laboratuvar Hizmetleri ve İleri Teknoloji Tıbbi Laboratuvar Uygulamaları Hakkında Yönetmelik. Resmî Gazete: 24 Ekim 2025, sayı 33057. Madde 4/1-(ğ). [↗](#)
3. ISO 1087:2019 — Terminology work and terminology science — Vocabulary. [↗](#)
4. ISO 704:2022 — Terminology work — Principles and methods. [↗](#)
5. BIPM. SI unit of mass: kilogram. [↗](#)
6. WHO. Malnutrition. “Overweight and obesity” bölümü: Body mass index tanımı. [↗](#)
7. WHO. Constitution of the World Health Organization. [↗](#)
8. WHO. Universal Health Coverage. [↗](#)
9. SNOMED International. SNOMED CT Translation Guide. “Translating SNOMED CT” ve “Translation process and post-translation issues” bölümleri. [↗](#)
10. National Library of Medicine. About the Unified Medical Language System — UMLS. [↗](#)
11. LOINC. FAQ about the structure of LOINC. [↗](#)
12. HL7. FHIR R4 Terminology Module. [↗](#)
13. Türk Dil Kurumu. Terim Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu: Görevler ve çalışma alanları. [↗](#)
14. Türk Dil Kurumu. KaTEK Bülteni. Şubat 2026; sayı 4. Komisyon üyeleri, bülten s. 1 (PDF s. 2). [↗](#)